

za

literaturo in umetnost.

Odgovorni vrednik in izdatelj: A. Janežič.

Št. 5.

Na svetlo dan 1. maja 1858.

1. zv.

Sirota.

(Spisal Fr. Cegnar.)

Zunaj veter brije,
Plan in goro krije
Černa noč.
Jadno dete kliče
Iz grobóv merliče
Na pomoč.

Majka mu umerla,
Otca v grob zaperla
Bela smert.
Samo je ostalo,
V tugi pribežalo
V božji vert.

„Zlata mama moja,
Glej, sirota tvoja
Tu stoji,

Nima kaj obleči,
Nima kam se vleči,
Glad pretí.“

„Vzemi mene k sebi,
Dobro je pri tebi,
Mamica!
Nimam druge mame,
Da bi ona name
Gledala.“

Dete se sklonilo,
Vleglo na gomilo
K mamici.
Zarja rumenila,
Ni ga probudila
V postljici.

Spomini.

(Konec.)

III.

Deset mescóv je kmalo preteklo. — Z veseljem sem zopet zapustil mesto in peš korakal po cesti, ki se kot bela žila vije od Ljubljane proti gorenski strani. Veselega sprejetja sem se smel nadjati, ker po končani osmi šoli sem sklenil ustreči željam svojih dragih staršev, z eno besedo, namenil sem se bil stopiti v duhovski stan; in res so mi stregli, kakor se streže le sinu, čigar prihodnja čast je ponos njegovih staršev. Malo tako lepih dni sem imel v svojem življenju, kakor kratke nedelje, ki sem jih tačas preživel med svojimi; pa kako žalostno so se končali!

Prav zadovoljnega srca sem se pripravljaj zadnji teden za odhod, ker sem vidil, da tudi v domačih razmerah so se nekoliko porazumeli. Med očetom in sestro nisem zapazil nobenega razpora več. — Blaže je pretečeno jesen pred okreval, kot so se nadjali, vendar njegov značaj se je od tistega časa še bolj izrazil in pokazal. Nekaka nejevoljnost je vladala na njegovem obrazu, tih in zamišljen je še bolj pogosto v pijači iskal razveselovanja; bodi si tedaj, da je to napravilo mojo sestro, bodi si, da vpliv staršev, bolj se je spametvala, in bolj se je pri nas uterjeval hišni mir, ki je še pretečeno jesen obetal slabih nasledkov.

Bilo je v ponedeljek, in še tisti teden sem imel jaz v Ljubljano odriniti. Ker so oče, kot župan, skoraj vsak teden kaj imeli opraviti v Kranju, se mi ni čudno zdelo, da po kosilu konja uprežejo in proti mestu zderdajo; malo nenavadno pa je bilo zame, da me ne povabijo, se z njimi peljati; vendar se jim ponujati nočem, ker vidim, da se precej resno derže; mislil sem, da bi jim bil morebiti nadležen. Le ko voz po koncu hiše zderdrá, in ko ravno tisto ciganko z ravno takim zasmehljivim obrazom, kakor preteklo leto skoraj o ravno tem času, vidim vihrati čez vert, me nekak strah presine; sam nisem vedel zakaj, pa njena podoba mi je vedno v spominu ostala, in ne vem po kaki zvezi mi je vselej na misel prišla, kadarkoli sem kje od kake nesreče slišal, vselej sem jo v duhu vidil z njenim peklenskim smehom, ravno tako, kakršna je danš zopet šinila mémo mojih oči.

Davnej se je že zmračilo. Večerja, katero smo nekaj časa še odlašali, ker smo vsak čas očeta domú pričakovali, se je ohladila; usedemo se torej k mizi, vendar nikomur se ne ljubi jesti. Vsak ima na jeziku besedo, da se mu čudno zdi, da očeta proti navadi tako pozno še vedno ni domú, pa nobeden ne govori, bojé se, da bi drugih v strah ne pripravil. Ko tako molčé sedimo krog mize, se zasliši voz ropotati proti hiši, in z besedo: „No, zdaj so tukej!“ vsi lažje začnemo dihati. Jaz skočim iz za mize in hitim vúnkej, vendar kako se zavzamem, ko več ptujih ljudi zapazim okoli voza! Kje so pa oče? izustim in skočim proti vozu, vendar me zadrží nekdo za ramo, in glas, katerega spoznam za Blažetovega, mi pravi: „T... nekaj prav žalostnega boš zvedel.“

„Za božjo voljo, ali se je očetu kaj zgodilo?“

Moj klik zaslišite mati in Mica; ter priskočite z lučjo iz hiše; jaz pa se zderem iz Blažetovih rok, in kar sem vidil, tega sin ne more pripovedovati. Oče so ležali na vozu z razmesarjeno glavo, mértvi, za zmíraj mértvi! Obleka raztergana in umazana! —

Tukej preneha moj pripovedovavec; dve debeli solzi se mu prikažete v očeh in se uderete po žalostnem licu. Dalj časa molči,

glavo na desnico operto, in pred se stermi, potem pa nadaljuje z vidnim ginjenjem:

— Ne bom ti naše žalosti popisoval. Kdor je očeta zgubil doma na postelji, ta ve, kaj je taka zguba; vendar on je prejel njegov blagoslov, zadnji pogled umirajočih oči je bil nanj upert, zadnje nju besede so se še v molitvi sklenile, in z lastno roko mu je zatisnil ugasnjene oči; ali zdravim in veselim se ločiti, in misliti, da bo to le za nekatere ure, pa je za celo življenje, in najti truplo narajšega, kar ima človek na zemlji, v takem stanu, — to je več, kot bi narajšemu duša svojemu sovražniku vošiti mogla.

Naj ti v porazumljenje le še pristavim, kar smo zvedli od mož, ki so bili razun Blažeta, ki jih je na poti iz Kranja gredé došel, vsi iz sosednje vasi B... Pozno že doma idši zapazijo poleg ceste zvrnjen voz, konja vsega v potu mirno stoječega. Nesrečni moj oče so ležali pod vozom, vajet okoli sebe ovito, desno nogo med ose prednjega kolesa zamotano in vso zvito. Konj jih je moral dalj časa tako seboj vleči, ker obleka je bila vsa prašna in odergnjena, obraz in roke pa opraskane in krvave. Na glavi je bilo več ran, katerih vsaka bi bila zadostila, človeškemu življenju konec storiti. Nikjer okoli ni bilo žive duše čutiti, le po hosti zraven ceste se jim je zdelo slišati kakor šumenje obleke in čuden glas, razuzdanemu krohotu enak. To slišati jih strah spopade, postavijo voz tako hitro, kot le mogoče, položé merliča nanj in hité, da do prve hiše pridejo. Tu dobijo luč in spoznajo merliča.

Možje se kmalo poslovijo, vidno ginjeni, nas pa pustijo same z našo žalostjo. Med jokom spolnimo zadnjo dolžnost in položimo rajnkega na mrtvaški oder. Tretji dan smo jih pokopali.

IV.

V enakomernosti so mi pretekla skoré štiri leta, in približeval se je čas, da sem imel biti mašnika posvečen. Tudi domačim je zginil čas tiho in enakomerno. Prva žalost po očetu se je spremenila v mil spomin. Sestra je iz lahkomisljane in termaste, kakor je bila poprešnje leta, bolj resna postala. Vsa zveza z Blažetom je bila tako že kmalo po očetovi smértil zrušena, ker njegovega očeta kmetija, tako že zadolžena, je po zapravlivosti očeta in sina šla vedno bolj pod nič, in je prišla nazadnje na boben. Gregorca je hitra smert obvarovala sramote, da bi si bil moral živeža od hiše do hiše iskati; sin pa se tudi ni mogel tako ponižati, da bi bil v domačem kraju kruh ptujega gospodarja jedel, šel je iz kraja, nihče ni vedil, kam. Prodano domovje je prišlo v last mlinarju, ki je dal mlin v najem in se preselil v kupljeno hišo, kjer mi je bil vsake vakance, ki sem jih med tem doma preživel, kratkočasen, razgovoren sosed.

Bilo je ob velikonočnih praznikih četrtega leta mojega seminiškega življenja, ko mi pripelje nekega dne vratar mladega človeka, ki je po meni upraševal. Soldaška suknja in bolj zatemneli moški obraz mi nista dala spoznati na prvi videz mojega starega znanca. Šibka in skoraj prihuljena Janezova postava se je po redovnem življenju in po vojaških vajah poravnala in bolj ponosna postala. Po veselem spoznanju se usedeva, in to je, da se najna govornica vrti večidel o nasprotnih zadevah. Jaz mu pripovedujem o spremembah v domači vasi bolj natanko, kakor je on po pismih jih mogel zvedeti; on nasproti mi pravi o svojih potih in o tem, kar je doživel. Bil je po dolgih potih in prošnjah očetovih, ki že prileten ni mogel edinega sina pogreševati, za zmajraj vojaščine rešen, in je bil na veseli poti do domačega praga. Se ve, da se pogovor kmalo oberne na tisti večer, ko je Janez doprinesel djanje, ki je imelo zanj tak žalosten nasledek; ne morem se zadržati, da bi ga ne uprašal, kaj ga je naglalo k takemu početju. Pomolči nekoliko, potem pa odgovori:

Večkrat sem že o tem premišljeval, in sam pred sabo sem se sramoval, si obstati pravi vzrok. Ne morem reči, da bi me bila jeza premagala, tudi ne, da mi je bilo namenjeno, ker namenjeno človeku družega ni, kot smert; bila je vraža, ali če rajši tako slišiš, sleparija. Tolikokrat mi je bilo žal, da ti nisem tisti večer, ko vsa pod milim nebom na travi sedela, vsega povedal; vendar nekaj me je sramota zadrževala, nekaj pa mi je to ubranila najna hitra ločitev, ko se je Blaze prikazal. Tisto nedeljo popoldne sem sam hodil po vrtu, in z raztresenimi mislimi ogledoval jablanice, katere sem bil poprejšnje spomlad prve v svojem življenju pocepil, ki so se v moje veliko veselje prav dobro obnašale. Kar me zbudi iz mojih misel črna ciganka, ki se je tisti čas z enim samim mladim tovaršem, katerega je za svojega sina izdajala, po našem kraju klatila. Pozdravi me prav prilizljivo, kakor je navada teh ljudi. Jaz se obrnem k drugemu drevesu in je ne porajtam, ker mislim, da bo kakega daru od mene terjala. Vendar baba se zasučje okoli mene in se zopet pred me ustopi. „Mladi fant, mi reče, vi ste tako zamišljeni; jaz vam hočem povedati, kar vam po glavi hodi.“

„Kaj ti veš, kaj da jaz mislim,“ ji nejevoljen zavrnem.

„O dobro vem, kaj bi ne vedila? Dekle vam je na misli; pa recite, da ne.“

Jaz ciganko začuden pogledam in se silim smejati, kakor da bi hotel misel na obrazu zbrisati. Ona vendar me zagrabi za roko, ki jo ji na pol nejevoljen, na pol radoveden pustim. Njeni pogled gre od roke na moje oči, in od oči zopet na roko. „Vi ste hitre jeze,“ reče čez nekoliko časa.

„Znabiti.“

„Pa bote to prav kmalu, še nocej pokazali.“

„Nad tabo, baba, če se ne pobereš.“

„O saj imate drugega, ki mu je vaša jeza namenjena. Vi mislite, da je mogoče uiti naključju, pa jaz vem iz skušnje, da to je nemogoče. Bolje pred, kot poznej.“

S temi besedami me zapusti in zdajci za bližnim skednom zgine. V svojo sramoto moram reči, da so se me njene besede prijele, in kakor senca človeka me niso zapustile. Vsake sorte sem poskušal misliti, pa vse zastonj. Bolj kot mi je misel po glavi hodila, bolj se me je polastila, bolj se mi je dozdevalo, da se je v mojih možganah rodila, da do zdaj sem se le bal, si jo natanko obstati. Celo popol-dne sem bil sam, in čutil sem, da v družinji bi se je morebiti znebil, pa nalašč sem sam ostal, nalašč sem se tovaršije ogibal. Ves v to misel vtopljen, znositi se nad Blažetom, katerega res nikoli nisem mogel trpeti, ki pa vendar, če premislim, ni drugega zoper mene pregrešil, kot da je tvoji sestri znabiti po nevrednem bolj dopadel, kot jaz. V to misel vtopljen, sem iskal o mraku tvoje družinje, ki bi me bila znabiti ozdravila, ko bi me ne bil dogodek v vaši hiši iznova nesrečnemu sklepu izdal. Dozdevalo se mi je, da jeza tvojega očeta moje roke na pomoč čaka. Tako sem te zapustil, sem hitel domu, in neki notranji glas me je opominjal se spat podati; vendar izgovor pred samim seboj se mi je zdel, ko se spomnim, da sem dopoldne slamo iz postelje postljal, in da bi si torej še postiljati ali pa drugo ležišča iskati moral. Zavijem se v kožuh in stopam počasi po klancu proti vasi. Tako nekakšno dobro pri srcu se mi je zdelo, da se je nebo preobleklo. Ko grem mimo vaše drovarnice, pobrem poleno, in kakor bi se ž njim skušal, ga sučem v desnici; kar zaslišim smeh pod oknom. Storil sem, kar ti je znano. Toliko se spominjam, da sem poleno, ko je že letelo, nazaj želel. Prepozno je bilo. Strah me je spreletel, ko stok ranjenega zaslišim. Strašno noč sem imel. Večkrat sem že po koncu skočil iz slame, kamor sem se zavalil, da bi šel gledat, če je mertev ali živ, malo ali zelo ranjen; vendar vselej sem se spet skesal. Skoraj vesel sem bil, ko sem drugi dan berača zagledal po me priti; se ve, da nisem mislil, da od takrat do današnjega dne ne bom več domače hiše vidil.

Janez umolkne. Njegove besede so mi zopet živo zbudile spomin nesrečnega večera. Črna ciganka s skuštranimi lasmi in z grozobudnim smehom se je zopet vertila po moji glavi. Razgovornost me zapusti. Serčno, vendar kratko se posloviva. Drugo jutro je bil Janez že na poti proti dolgo pogreševanemu domu.

Čez pol leta sledim jaz za njim po ravno tisti poti, kot novoposvečen mašnik. Doma najdem le vesele obraze. Mati od dne do noči vsi v pripravah za prihodnjo novo mašo, si ne privošijo miru, vendar med vsimi skrbmi nosijo vedno vesel smeh na obrazu, sladko plačilo za sina, ki jim ga užrokuje. Kar mene ni malo razveselilo, je bila novica, ki sem jo zvedil pri svojem prihodu. Ne le pri nas so imeli opraviti za bližnji veseli dan, enake priprave so se delale v

sosednji mlinarjevi hiši. Toliko bolj me je veselilo zvediti, da bom Janeza kmalo imenoval svojega svaka, ker sem od matere zvedil, da se je sestra brez pregovarjanja le po lastnem nagnjenju odločila, in ker sem si po svoji misli smel svest biti, da bo srečna z Janezom. Bilo je sklenjeno in vse tako vredjeno, da smo obojni veselici sklenili. Dva voza zaporedoma sta nosila mene in sestro do bližnjih in daljnih sorodnikov; jaz in moj drug v črni duhovski obleki, sestra s svojo družico v veselih barvah, z visokimi avbami, z belimi srajčniki in živopisanimi trakovi, ki so se veselo vili pri hitrem derdranju; videti je bilo, kakor bi že zunanjsina hotla zaznamovati nasprotni poklic. Ne eden povabljenih ni izostal. Pod dolgim šotorom na vertu, ker hiša bi za vso množico ne bila zadostila, se je praznoval moj dan v mirnem in bolj tihem razveselovanju; z bolj glasnim šumom pa se je doprinesel prihodnji dan v mlinarjevi hiši, kamor smo se v ta namen preselili. Med splošnim veseljem sem bil morebiti jaz edini, kateremu je neprenehoma po glavi hodilo čudno naključje. Kdo bi bil pred štirimi leti mislil, da bo Janez kdaj in da bo v ti hiši z Mico obhajal svojo ženitev.

V

Zame je nastalo zdaj drugo življenje. Kmetijo, ki je po očetovi smrti meni zapadla, sem prepustil svoji sestri, le hišo z vertom sem si prideržal, nekaj ker so mati hotli v domači hiši ostati in se na vse prošnje mlinarjevih niso hotli k svoji hčeri preseliti, nekaj pa zato, da bi sam, ko bi me enkrat bolehnost ali stare leta k počitku primorale, v domačem kraju svoje zadnje dni preživel. In res kako hitro je zginilo leto za letom! In k temu me je še nadležna pljučna bolezen pred prisilila v to zavetje, kakor sem pa mislil. Popravil sem hišo, kar se mi je potrebno zdelo, in sem se preselil v domači kraj, da zdaj ne bom popred zapustil rojstne hiše, kakor da me ponesó iz nje in me položé kraj očeta in matere, katero mi je ljubi Bog kmalo po novi maši vzal.

Moje edino veselje so mi rože na vertu, katerega sam oskerbujem, na katerem ti vsako steblico iz glave popisati vem, in katerih vsaka mi je toliko ljubša, ker sem jo z lastnim trudom tako rekoč prislužil. Kar mi sicer časa ostaja, ga večidel doprinašam pri svojem svaku, čigar najmlajši sin, kakih pet let stari Markec, ljubljeneц svojih staršev, se mi je tako prikupil, da ga ne morem več pogrešati; in če mi ravno včasih moje grede malo potéptá, in kako jablanco za šibo odreže, sva vendar vedno prav dobra prijatla.

Sedela sva lansko leto z Markcom enega večera pred hišo njegovega očeta. Markec je jahal na mojem kolenu in me s svojim žlobudranjem razveseloval. Svetloba iz veže, kjer se je večerja ku-

hala, se je rudila na zidu nasproti stoječega hleva. Po koncu hiše pride z eno roko na palico, z eno pa na zid se opiraje priletan mož, čigar revna obleka je kazala, da on od milosti svojih bližnjih živí. Do klopi, kjer sem jaz sedel, pridši, se je poprime z obema rokama in se z votlim zdihljem usede nanjo; palica, ki mu je iz roke padla, pa zaropota po tleh. To vidši, jaz priskočim in peljem berača v hišo, dete pa za nama s palico, ki jo je pobralo. Pri luči še le sem mogel ubrati njegov obraz, kateri bi bil dal na kakih petdeset do šestdeset let soditi. Oko je bilo zarudeno in brez moči; lasje že skorej popolnoma sivi. Roki, ki jih je bila sama kost in koža, sté mu, ko ga na klop k peči posadim, brez moči na stegnih ležale; le persti so migali, kakor bi hotli obleko prijeti, pa bi dosti moči ne imeli. Vsa podoba je kazala, da ga ni na enkrat kaka težava obšla, ampak da že dolga bolezen na njegovem življenji gloda. Med tem, ko moja sestra postilja na bližnji klopi, njeni sin pa kakor boječ v sredi hiše s palico v rokah stoji, mi pomiga bolnik z glavo in s komej razumljivim glasom reče: „Naj se ne trudi zame, dosti — da me pusté umreti v —“, pa votel kašelj mu preterga besedo. „Gospod,“ nadalja, ko se odhrope, „spoved!“

Meni se je zdelo, da dolgo odlašanje z zadnjo spravo bi res ne bilo pametno, ker vsaka beseda, ki se je votla in tiha iz globokih pers prisilila, me je nasprotnega prepričala. Koj tedaj, ko ga z Mico na posteljo spraviva, se jaz pripravim k svetemu djanju.

Kar se je tu med človekom in božjim namestnikom godilo, tega nihče več ne ve; kar so tudi ljudje zvedli, to naj ti ob kratkem povem. Merzel pot mi je stal po čelu, ko stopim po storjeni spovedi v vežo, da bi po želji umirajočega poklical sestro in njenega moža v hišo. Kakor bi bile poslednje moči stopile v zrušene ude, pomoli v sobo stopivšima suho desnico in z razumljivim glasom reče: „Mica, odpušanje, Janez, sprava! jaz sem“ — pa beseda mu ostane v gerlu in meni pokima, kakor bi me prosil, da naj izgovorim njegovo misel.

„Gregorčev Blaže,“ rečem jaz.

Glas začudenja uide Janezu in Mici. Blaže kakor nezadovoljen pomaje z glavo in spregovori: „Morivec vašega . . .“ —

„Našega očeta!“ zavpije moja sestra, zakrije obraz z obema rokama in se oberne od postelje.

„Odpušanje, preden grem pred sodbo!“ gorgotá umirajoči in moli iznova roko nam nasproti.

„Naj ti sodnik tako gotovo odpusti, kakor jaz,“ rečem jaz z nepopisljivim občutkom in primem velo roko, v katero tudi sestra, levico na očeh, svojo desnico položi.

„Govorite!“ mi reče Blaže s prosečim očesom, „vse! natanko!“ Ne bilo bi pametno, pustiti nesrečnika, da bi se silil k govorjenju, povzamem torej besedo in pravim: „Ravno tista ciganka (pri

teh besedah se obrnem k Janezu) ga je napeljala k ubitju. Vedila ga je z vednimi lažmi tako deleč pripraviti, da ji je verjel, da si ga ti od mojega rajnega očeta našuntan ranil; znala ga je pregovoriti, da, če mu je življenje ali vsaj prostost draga, naj tega sovražnika prehti. Ravno zadnja očetova pot, tako mu je dokazovala, je imela namen, njega v vojaščino spraviti. V tmini hoste ja bila ta peklenka, ki ga je nagovarjala, da ni odstopil od svojega naklepa. Po storjenem hudodelstvu še le je od nje zvedil, da je le njenemu maševanju služil. Kar so moj, kar tvoj oče gotovo pozabili, ciganka ni pozabila, da sta ona dva njenega moža, ki sta ga v vaši hiši na tatvini zasačila, gosposki izročila. Umrli je v ječi, in to je v divjih persih zbudilo neizbrisljivo jezo, katere nasledke smo mi vsi čutili.

Ciganka sama otveže očeta in jim nogo zaplete med kolo, ter konja splaši. Kakor za plačilo podučí Blažeta, da naj nekaj pota nazaj gre in perve ljudi, ki bodo šli proti domu, doide, da se na tako vižo odtegne sumu in pravici.

„Pravica!“ reče Blaže in povzdigne oči, ki je imel dozdej neprenehoma v mene uperte.

Blažetove usta so se jele premikati, kakor bi jih bil kerč lomil. „Zdaj in na smertno uro!“ je bil tihe molitve konec in konec njegovega življenja.

Čez dva dni je bil tih pogreb. Razen nas treh nihče v vasi ni vedil, koga smo zagrebli.

V g o z d u.

(Spisal Fr. Levstik.)

Po lesu listje trepetá,
Drevesa ziblje groza tiha;
Po vejah mračni duh šumljá,
Pod njimi hladen pokoj diha.

Za goro pada solnce žé,
Po gori še stojé drevesa:
Po vejah tiči vsi molčé;
Po vejah ne molčé peresa.

* * *
Tvoj duh šumeče je drevó,
Ki v tebi nikdar ne počiva;
Ko v spanji gasne ti okó,
Šumljanje sanj ti v serce zliva.

Popotovanje iz Litije do Čateža.

(Konec.)

Če tenko preudarimo, res ne moremo tajiti, da je naše slovstvo lepoznavskih reči silo majhno. Saj imamo še povsod le terdo ledino; sama lirika se je nekoliko povzdignila med nami. A lirika se večidel peča samo z enim občutkom človeškega serca: „z ljubeznijo;“ le